

SZINHÁZ

A tízesztendős Szuzai menyegző

Miközben bocskoros macedón harcosok vonultak a Dóm tér színpadán, Ruszt József nemzeti színházbeli rendezésének ismerős képei és hangsúlyai idéződtek bennem, volt időm eltűnődni: Szegeden *A szuzai menyegző* csöndes jubileumát éli. Éppen tíz esztendeje, hogy a Tiszatáj közölte a drámát, s a szerző jelenlétében a csepeli Jedlik Ányos gimnáziumban hosszú sorban állt a diáksereg, hogy *Sütő András* dedikálja a szerkesztőség jóvoltából egyenesen a nyomdából postázott példányokat. Sinkovits Imre, Hegedűs D. Géza, Ferenczy Csongor, Pálffy G. István közreműködésével Sütő András utolsó nyilvános magyarországi szereplésének tudjuk akkori megszólalását. „Bírnak még...” — kezdte mondandóját az ünnepelet, s emelkedetten megfogalmazott gondolatai újra és újra, minden szorítottság ellenére, a meg- és helybenmaradás etikáját hangsúlyozta a tornateremben összesereglett sok száz fiatal előtt: „Bírnak még...” Eber tanügyi és belügyi figyelem közepette ünnepelethtük Sütő Andrást, ezért is érdemes megemlíteni az igazgató, Zanati Béla nevét, aki a hivatalos közhangulat és politika ellenében vállalta a Tiszatáj matináját és Sütő András jelenlétét.

De a mű meglevenülésének történetében, akaratlanul, keserű eseményhez is tanúskodhattam. A szuzai menyegző megjelenésével egy időben Bíró Zoltán, akkor a minisztérium irodalmi főosztályának vezetője üzent, találkozni szeretne velem. Megtisztelő bizalmassággal futárszolgálatra kért. Ha már úgyis Vásárhelyre utazom, éppen a kitűnő főiskolai osztály, Panek Kati, Keresztes Sándor nevével jelzett évfolyam vizsgálódásait megtekinteni, beszélnek-e Harag Györggyel, hogy vállalná el *A szuzai menyegző* nemzeti színházbeli rendezését. Annyi emberi-művészi megnyilatkozása mellett Harag György Sütő András drámájával kapcsolatban is fényesen és kivételesen gondolkodott. Azt mondta: a trilógia és Sütő András személye őt Kolozsvárhoz köti. Nem teheti meg, hogy elhagyja ezt a szövetséget. Azt pedig művészi jóérzéssel tiltja, hogy a drámát egymást követően kétszer rendezze meg. Semmiképp se vállalja tehát a budapesti meghívást. Aztán jó ideig csönd vette körül a művet; mint később kitudódott, a színház ifjú vezetői nem óhajtották megrendezni a darabot. Különös alkotó magatartás, tűnődtem akkor az arisztokratikus elutasítás fölött, mert éppen a Lócsiszar nagyszerű kaposvári előadását követően mondotta Sütő András: a drámaíró bizalmat kér a színháztól. S a bizalmat Zsámbéki Gábortól, még a *Csillag a máglyán* esetében is, Sütő András megkapta. Miért hát a további közömbösség? Gyöngé műnek

tartotta A szuzai menyegzőt a Zsámbéki—Székely vezetés? De hiszen az alkotói szövetség nem a remélt és biztos siker jegyében hiteles. Éppen Harag György mondotta a *Vidám siratóra* készülvén, tanácsalanságai közepette: kényelmes lett volna elutasítani a darabot, de Sütővel vastapsos sikereket aratott, ezért a füttyöket is vállalnia kell. Művet. meggyőződése ellenére, művész nem vállal, csak cinikus mesterember. Tudjuk ma már, a Nemzeti Színház akkori vezetői többeknek felajánlották a drámát; azok elutasították. Végül, abban az évadban sokadik rendezésként, Ruszt József a márciusi kolozsvári ősbemutatót követően, 1981 áprilisában színpadra állította A szuzai menyegzőt.

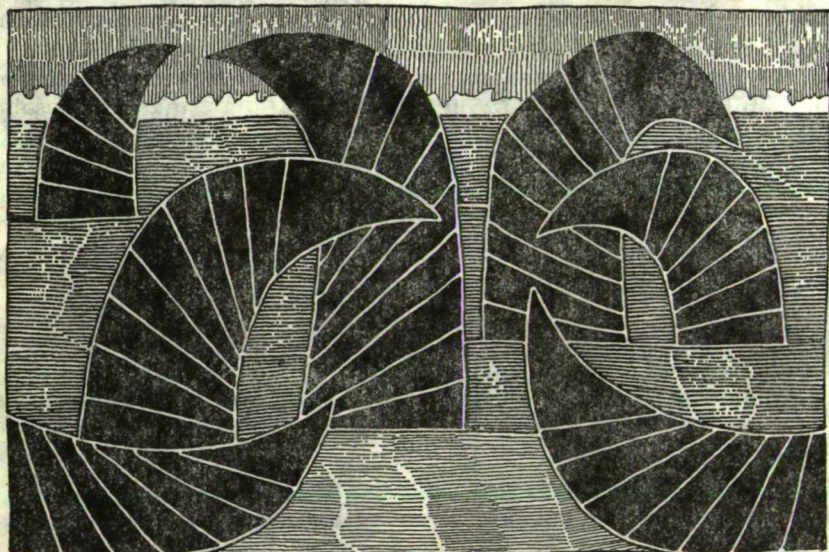
Ma már, esztendőkkal az *Advent a Hargitán* körül kialakult nyílt közügyi és politikai konfliktus fényében láthatjuk: A szuzai menyegző vállalása nem csak művészi kérdés volt. Lappangó kultúrpolitikai és politikai feszültségeket is kifejezett. Pozsgay Imre és Bíró Zoltán minisztériuma fontosnak tartotta A szuzai menyegzőt, Aczél György kultúrpolitikájának színházi különítményesei, akarva vagy akaratlan, a politikai nemzeti süketség következetességében, de a művészi fanyalgás képében igyekeztek nehezíteni a dráma színpadra jutását. De hiszen a *Lócsiszárral*, a *Csillag a máglyánnal* és a *Káin és Ábel*lel kapcsolatban ellenkezés nem mutatkozott! A szuzai menyegző esetében miért volt lekicsinylő, tehát ellehetetlenítő hadmozdulat? Azért, mert ezzel a drámával Sütő András dimenzióit váltott 1979—80-ban. A hatalommal szembeszegülő ember drámája a korábbi trilógia után, e negyedik darabban közösségi, nemzeti üggyé emelkedett. A szuzai menyegző egy nép pusztulásának vízióját vetíti elénk. Komor jóslat — társadalmi méreteken. Tudjuk: Illyés Gyulát is ebbeli gondjaiban érte a munkásosztály és a szocializmus nevében éberkedő belügyéri tollnokok rágalomhadjárata. Dicsőséges és jövőt építő társadalomban a nép pusztulásáról beszélni? Illyés Gyula a Tisztákban az albigensek sorsában szólott közeli veszélyérzeteiről. A Kegyenc és a Különc után írta a Tisztákat. Ilyenképpen következik Sütő András életművében is A szuzai menyegző, amelyben Illyés Gyula versének szellemében félreérthetetlenül megfogalmazta: Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van. Sütő András életútját átgondolva tágul a társadalmi kép; ez új motívum, fordulat és emelkedés, a dimenziók tágulása.

Az *Anyám könnyű álmot ígér* című naplójegyzetében, amikor édesapja panaszos kérvényeinek sorsát felidézi, Sütő András azt írja: azok elvesztek a névtelenség homályában. Lisbeth, Kolhaas neje, panaszos levelével nem jut el a fejedelemig, noha találkozása biztosnak ígérkezik, de amint az asszony közeledik feléje, egy testőr halálosan megsebesíti. Kálvin ugyan a hatalom embere, de emlékezhetünk a dráma végső mozzanatára, Szervét nem jut el Kálvinnal való vitájának színhelyére, mert, a genfi prédikátor tudta nélkül, Farel megakadályozza. A *Káin és Abel* szereplői a mennyekbe tekintenek, onnan szól hozzájuk az Úr hangja. Nagy Sándor, e földi zsarnok is már láthatatlan; a palotából szólítja Parmeniont. Kafkai láthatatlanság ez, a diktátor zárt ajtók mélyéről dönt népének, a macedónoknak és a legyőzött perzsáknak a sorsáról. Éppen ezért nagyon kifejező, és az előadás gondolati stílustani jegyeiről is árulkodó, ahogyan A szuzai menyegző előadásai Nagy Sándor szobrát megjelenítik. A kolozsvári ősbemutatón még láthattuk az aranyosan fénylő szobrot, akár Gyulán Székely János Caligula helytartója című darabjában, ott Petronius lábbal rugdosta, Sütő András drámájának további előadásaiban

azonban H̄arag György elképzelését a cenzúra nem engedélyezte. Az 1981-es Ruszt-előadásban Kállai Ferenc hangját ismerhettük fel, s őt ábrázolta az a mellszobor is, amit a harcosok behoztak. Szegeden a szoborvonulási rítus a nemzetibelit idézi, ám most az aranyozott fej a conducator-t asszociálja. Mint-hogy azóta változott az idő, legalábbis a zsarnok sorsát illetően, némi pontatlanságot és erőtlenséget érzünk abban, hogy a szobor kétszer is megjelenik az előadásban. Mert így az első súlytalanítja a másodikat. Ami a mostani helyzetet félelmesen felidézi a darabban, az a diktátor halála utáni szoborhódolat. Amikor is emlékének fényében az udvartartás változatlanul a zsarnok törvényeit hozza. A népsemmisítő diktatúra tehát zavartalanul tovább él. Ruszt József, ha következetesen végiggondolja a darab jelenbeli értelmezését, igazán nyomatékos színpadi pillanatot ebben a záróképben teremthetett volna. Időszerűsítő allúziójával, s általánosítható tanulságaival. De egy másik, és a dráma mondandóját illetően komolyabb gondot is érzünk a szoborral kapcsolatban. Parmenion hűségét, érvrendszerét és a zsarnokkal való szakítását, vagyis a dráma idegrendszerét tekintve, döntő momentum: Sándor és Parmenion gyerekkori játszótársak voltak. Korban tehát azonosak. Ahogyan Kolhaas és Nagelschmidt egykorú jó barátok, Kálvin és Szervét egyetemista társak, Káin és Ábel testvérek, úgy Parmenion és Sándor is azonosságból, a közös, ártatlan gyermekorból indult. Sütő András gondolkodásában ez fontos tétel; a gyermekkor ártatlansága. Ehhez még olykor műfaji gyöngítés árán is ragaszkodik, mint például a Pompás Gedeonban, amikor is a satíra befejezése túlzottan is írói megértésbe fordul; Gedeon mentsége lesz, hogy őt is édesanya szülte. Sándor zsarnokká lett, de Parmenion emlékezik a közös játékok örömére. A szegedi előadásban Kaszás Géza ifjú, szerelmetes, lobbanékony fiatalember, a zsarnok szobormása pedig meglelt korú arcot mutat. Ehhez komponált Bessenyei Ferenc, aki akadozva ismétli egykori szerepét, Kleitoszt, és a diktátor portréévjáratához illeszkedik Avar István Demetriosza is. Ilyenképpen ebben a régi-új előadásban generációs ellentétté egyszerűsödik Parmenion és Nagy Sándor udvartartásának konfliktusa. Itt a szerelem lobog igazán (Éanna: Kováts Adél), de azokat a mélyebb rétegeket nem éreztük az előadásban, amiket például a kolozsvári Szuzaiában Hájja Sándor férfiasabb Parmenionjában megmutatott: a kiábrándult, ironikus embert. Vagy Visky Árpád sepsiszentgyörgyi alakításában az elszánt, eszközeimberré lenni nem tudó, méltóságát megőrizni akaró embert láttuk. Az nem baj, hogy Ruszt József előadásában Kalliszthenész nem öreg krónikairó, mint például a kolozsvári előadásban, de egykori elgondolását ismétli Ruszt József, amikor Kun Vilmos után most Kalocsay Miklós visel hálósipka- és bohócsipkaelegeyet. Ami nem csak egyszerűsíti a figurát, hanem hivalkodóan le is leplezi. A jellem pedig ördögi és megfoghatatlan. A „vajon mit történt holnap?” nagy tegnapi mítoszgyárosai ilyen könnyen leleplezhetők? Például Michnea Gheorghiu, aki Illyés Gyulát rágalmazta olyan alantasan, s most, mint a szellemi ellenállás tekintélye szónokol európai kulturális fórumokon? Folytassam hazai és mostani Kalliszthenészeinkkel? Csinálja más, mondja Sütő András krónikása mai tanulságokkal, de vajon végleges lemondás ez? Kalliszthenész lehet, hogy a zsarnok halála utáni időkre készül. Hogy Parmeniont mentené, vele saját magát menti tovább. S menti is, mert Parmeniont még kivégzik Sándor végrendelete szerint, de a történész változatlanul írhatja majd a holnapi múltat. Tegnapi Kalliszthenészekkel épp az a baj, hogy nem hordanak bohócsipkát.

Apró motívumokat említettünk kifogásként, de a lényegre utalnak. Hogy Ruszt József, miközben látványos színpadi képeket állít, a harsányságot és az öncélú képszerűséget elkerüli, ám mai érvényességgel nem gondolta újra *A szuzai menyegzőt*. Ismételte önmagát, ami pedig nem jellemzi őt. A szabadtéri igazgatóságát dicséri, hogy nem a politikai fordulat (?) nyomán, nem a konjunktúrára sandítva tűzte műsorra *A szuzai menyegzőt*. Ahogyan két esztendeje a *Csíkсомlyói passiót* fontosnak tartotta, úgy tavaly már évadzárkor közölték: idén nyáron Sütő András drámáját mutatják be a Dóm téren. Alighanem, amikor Ruszt József elvállalta a rendezést, maga se gondolta, hogy pályájának talán legsúlyosabb konfliktusait hozó évada után kell dolgoznia erőltetett munkatempóban. Nem itt a hely és alkalom, hogy átgondoljuk Szeged és Ruszt József kapcsolatát; *A szuzai menyegző* nyomán azonban mégse arról tanakodjunk, hogy prózai művek illenek-e a szegedi szabadtérre. Aminthogy az avignoni pápai udvar monumentális színpadán zenei és táncprogramok mellett jelen van, és a világ más nyári fesztiváljain sem hiányzik a prózai előadás, úgy Szegeden se fanyalogjunk. Még akkor se, ha tudjuk: az intim pillanatok elvesznek, gyöngülnek drámai helyzetek, s ezt még csak nem is a tisztelethelyekről, hanem húsz—harminc sorral hátrábról érzékeljük igazán. Mégis, tudomásul kell venni: a nyári színház, így a szegedi is, egy évszak és életmód, a nyaralás és a nyár műfaja. Ami persze nem ment fel bennünket az alól, hogy a nyári játszási helyek és alkalmak jövőjéről is gondolkodjunk. Mert látjuk: Gyula elfáradt, Szeged is váltáson gondolkodik. Bizonyos, hogy nézőterét is szűkíteni és korszerűsíteni kell, de más meggondolandók is mutatkoznak. Talán megérné, hogy épp itt a Tiszatájban, ugyan nem először, majd részletesebben is szót váltsunk a játékok jövőjéről...

ABLONCZY LÁSZLÓ

SZENTI ERNŐ GRAFIKÁJA